

Flamand  
*is dus geen  
scheldwoord?*

*Scheldwoord?*

*T'as hayar,  
kardash.\**

\* vertaling: 'Je overdrijft, vriend.'

# Migratiaans in Schaarbeek

## KRETEN UIT DE BERENKUIL

Met het artistiek lexicon *Woorden uit de Berenkuil* maakte de kunstenaar Constant een inventaris van de woordenschat in het hedendaagse Schaarbeek. *Knack* wandelde door een van de meest multiculturele wijken van de hoofdstad. 'Merhaba!' DOOR JEROEN ZUALLAERT

**J**'habite Evere, la chaussée de Helmet. Tu descends, tu tournes par la rue de Waelhem et tu tombes avec ton nez dans la Cage aux Ours.' In de Brusselse gemeente Schaarbeek leiden ongeveer alle wegen naar de Berenkuil. Het is de wat spectaculaire naam voor de Place Eugène Verboekhoven, een ovaalvormig plein omsingeld door tramsporen. Het plein wordt doormidden gesneden door de spoorlijn die het Noordstation met Brussel-Schumann verbindt. De sporen liggen ongeveer vijf meter lager in de bedding, omzoomd door struikgewas en Brussels beton, waarop hier en daar kleurrijke versiering is aangebracht. Om de zoveel minuten stijgt het gebrul van een voorbijrazende trein op uit de diepte.

In Schaarbeek en omstreken is *La Cage* een begrip. De benaming dateert uit vervlogen tijden, toen het middenplein nog een kille metalen afrastering had, die de buurt tegen het geluid van de trein moest beschermen. Diep onder de treinsporen stroomt de Maalbeek, die net als de Zenne in 1872 onder de grond werd gestopt. Door de aanwezigheid van die ondergrondse rivier is een tunnel technisch niet haalbaar. Vanop het plein vertrekken trams en bussen naar alle windstreken van Brussel. Het is het hart van een van de meest multiculturele wijken van de hoofdstad. Het is een plaats met veel namen. *Cage aux ours* of *Grand pont*, zeggen de Franstaligen. *Berenkuil*, zeggen de Vlamingen. *Kaltso*, zeggen de Russen. *Qafaz*, zeggen de Arabischstaligen. *Vendim*, zeggen de Albanen. De ontroerendste koosnaam is misschien nog *La grande place*, afkomstig van de Schaarbeekse jeugd. Alsof het armlastige Schaarbeek stiekem de pracht en praal van de Brusselse Grote Markt naar de kroon wou steken.

De diversiteit van de buurt laat haar sporen na in de taal. Het Frans van Schaarbeek wordt gekruid met exotische termen en leenwoorden. Die exotiek was de inspiratie voor enkele kunstenaars van de Brusselse kunstenaar Constant. Met het project *De Schaarbeekse Taal* probeerde Constant die kleurrijke spreektaal te inventariseren. 'Het project is vooral een aanzet', zegt co-auteur An Mertens.

'Het is een wijk met relatief weinig sociaal weefsel. Met het project wilden we de verschillende gemeenschappen aan het praten krijgen, wat in een multiculturele wijk vaak moeilijk ligt.' Uit de talrijke gesprekken met buurtbewoners destilleerden drie auteurs *Woorden uit de Berenkuil*, een soort artistiek lexicon waarin ze de finesses van de spreektaal tonen.

'Die spreektaal verandert voortdurend', zegt filosoof Jérémie Piolat, die aan het project meewerkte. Volgens hem ontwikkelen migrantengemeenschappen steevast een soort 'Migratiaans', vergelijkbaar met hoe creooltalen in de kolonies ontstonden. Vreemde woorden en zinsconstructies maken de oversteek tussen de gemeenschappen, en zetten zich soms zelfs door in de standaardtaal. 'Elke wijk ontwikkelt een specifiek soort taalgebruik', verklaart Piolat. 'In Schaarbeek heb je een heel aantal relatief grote gemeenschappen: Marokkanen, Turken, Afrikanen, Bulgaren. Wanneer die anderstaligen Frans leren, maken ze taalfouten en brengen ze hun eigen woorden de taal binnen. Sommige woorden raken na verloop van tijd zelfs verankerd. Vandaag al kent het Frans uit de Parijse banlieu heel wat woorden die uit het Romani komen.'

### Far West

De buurt heeft een kwalijke reputatie. Niet voor niets koos de Frans-Tunesische regisseur Mabrouk el Mechri deze wijk uit als opnameplaats voor *JCVD*, een biografische film over het leven van Jean-Claude Van Damme. 'Vijftien jaar geleden was dit echt een *quartier chaud*', vertelt Cristel Despy, projectleidster bij Renovas, de organisatie die in Schaarbeek de stadsrenovatie coördineert. 'De politie durfde hier niet te komen. Het plein lag vol zwerfvuil, de gebouwen stonden te verkommeren. Pas in 2001 is de situatie verbeterd, toen ze bij de renovatie van het plein de metalen afrasteringen hebben afgebroken.'

Vandaag leeft de buurt stilaan weer op. Veel van de grootstadproblemen zijn echter gebleven: vandalisme, drugshandel, graffiti, leegstand. De taak van Renovas blijft →

→ nog steeds enorm. 'Mensen zijn bang voor werken', zegt Rachida El Haddad, die bij Renovas de communicatie op het terrein verzorgt. 'Iedereen is het ermee eens dat er iets moet gebeuren in de wijk, maar niemand wil de werken erbij nemen. Logisch: voor handelaars zijn werken vaak een ramp. Dat is het probleem: mensen verenigen zich pas als er iets negatiefs gebeurt. Er is meer dan genoeg geld voor een buurtcomité, maar de mensen komen nooit opdagen. Ze hebben het te druk met zaken, met hun kinderen. Op die manier is het moeilijk om een leefbare wijk te creëren.'

Voor veel van zijn inwoners is Schaarbeek een toeval-keuze. Velen zijn hier *en stoemelings* aangekomen, in het nabijgelegen Noordstation, met vaak niet meer dan een stel verwaaide reistassen. Voor de meesten was Schaarbeek het eerste stukje België dat ze zagen. Zo verging het ook Béatrice een vijftal jaar geleden. Tegenwoordig baat ze samen met haar man Emmanuel de Manko'o Shop in de Gallaitstraat uit. Het winkeltje is een onoplijk klein stukje Kameroen te midden van de Marokkaanse bakkers, slaggers en kledingwinkels. De centrale toonbank bulkt van de exotische voedingswaren: stijfgezouten vissen, zoete aardappels, gebakken bananen, maniok. Vanuit de winkelrekken verspreidt de shop nieuwe woorden in de wijk: *foufou, makayabu, kolo, malangua*. 'Het is een wijk met hoogtes en laagtes', zegt Emmanuel met een brede glimlach, terwijl hij zijn beige petje rechtzet. 'De veiligheid is inderdaad een probleem. Daarop moet je anticiperen. Een praatje maken met de jongeren die hier in de buurt rondhangen. Vriendelijk zijn. Als ze je een beetje kennen, zul je nooit problemen hebben.'

Een van de vaste klanten van de shop is Ghislaine Molai, een Congolees-Belgische die zich in 1998 definitief in België kwam vestigen. Ondertussen werkt ze op het kabinet van Brussels minister-president Charles Piqué (PS), waar ze laaggeschoolden begeleidt in hun vaak moeizame zoektocht naar werk. Helemaal gek verklaarde haar familie haar, toen ze vertelde dat ze in Schaarbeek zou gaan wonen. '*C'est le Far West*, zeiden mijn kinderen me', vertelt Molai. 'Ze wilden aanvankelijk niet eens op bezoek komen. Maar zodra je hier woont, merk je dat dat vooral vooroordelen zijn.'

Al wil dat niet zeggen dat er geen problemen zijn. 'Vooral de Turkse gemeenschap is redelijk op zichzelf', zucht Molai. 'Ik ken een Turkse man die na negen jaar hier nog geen Frans spreekt. Zijn uitkering was al vier maanden geschrapt, en al die tijd zocht hij nooit hulp. Soms snappen ze gewoon niet hoe onze administratie werkt. Ze gaan enkel naar Turkse winkels en kijken enkel naar de Turkse televisie. Ze komen gewoon hun wijk niet uit. Hoe wil je dan integreren? We vragen hen niet om hun cultuur te vergeten en enkel friet met sla te eten, maar ze moeten zich toch een beetje aanpassen?'

De grootste talige invloed komt van de *Maroxellois*, zoals de Brusselse Maghrebijnen zichzelf graag noemen. Veel Marokkaanse families wonen al drie generaties in Brussel. Hun kinderen zijn trots om Belg te zijn, Marokko is voor hen vooral een mooie plaats om op reis te gaan. Ze staan er bekend als *les vacanciers de 28 jours*. Steeds vaker komen Marokkaanse migranten uit het zuiden van Spanje. Door de economische crisis vinden ze daar geen werk meer, en trekken ze verder noordwaarts. De nieuwkomers spreken geen Frans en kennen daardoor de nodige aanpassingsproblemen. Ze worden opgevangen door de Foyer Voltaire, een vrijwilligersorganisatie die jongeren van straat houdt en nieuwkomers een netwerk biedt. De jongeren lopen dagelijks langs in hun wat aftandse lokaal, voor een koffie of een partijtje *partchis*, een bordspel dat ze uit Spanje hebben meegebracht. De jongeren noemen zichzelf *les ultras Belgique Maroc*. Gewapend met een gigantische vlag die zowel de Belgische als de Marokkaanse kleuren draagt, gaan ze naar zowat alle thuismatchen van de Rode Duivels.

Hoewel ze hun Frans graag kruiden met de nodige Arabische krachttermen, staan de jongens erop Frans te spreken. 'We zijn hier in België, meneer', legt Mehdi uit, die zowat als woordvoerder optreedt. 'In België spreek je Frans, of Nederlands als je in Vlaanderen woont. Arabisch spreek je met je ouders.' 'Hij spreekt alleen maar Frans met ons omdat hij niet genoeg Arabisch kent', roept een andere jongen, terwijl hij verwoede pogingen onderneemt een sigaret te rollen. De opmerking komt hem op een kameraadschappelijke oorveeg te staan. '*Faut pas écouter des conneries, monsieur*', verdedigt Mehdi zich met een ernstige uitdrukking op zijn gezicht. De jongeren gieren het uit van het lachen.

Plotseling valt de vraag, als uit het niets. Een jongeman van een jaar of vijftien met een ringbaard kijkt me wat afwezig aan. '*T'es flamand?*' Ik bevestig, en voel dat de anderen zich tot mij wenden. *Flamand* staat in het Schaarbeekse woordenboek onder de categorie 'scheldwoorden'. Voor ik kan vragen wat hij van

Vlamingen denkt, zegt hij met een brede glimlach: 'Ik heb het wel voor Vlaanderen. *La Flandre, c'est tranquille. Comme Schaarbeek.*' *Flamand* is dus geen scheldwoord?

'Scheldwoord? *T'as hayar, kardash. On aime bien les flamands.*'

Wat betekent het dan wel?

'*On rigole, quoi*. Voor ons betekent *flamand* een watje. Zo'n gast met halflang haar, type Justin Bieber. Iemand die zich laat doen, te braaf is. Maar we hebben niets tegen Vlamingen hoor. *Wollah Wollah.*'

Gejoel en gelach, *high fives* die in het rond gaan. Enthousiast beginnen de jongeren hun grootstedelijk argot

## Spreekt u al Schaarbeeks?

**Abi**, 'kameraad'

**Blédard**, 'plattelandsbewoner, boer'

**Kardash**, 'vriend'

**Khoroka**, 'maag'

**Khoroto**, 'Magrebijn die in Europa geboren is'

**Merhaba**, 'goeiedag'

**Oufti**, 'Amai'

**T'as hayar**, 'je overdrijft'

**Wollah wollah**, 'ik zweer het'

**Zenga**, 'vakantiehuisje'

Bron: Woorden uit de berenkuil

## Nederlands in Schaarbeek

**Un spiegel**, 'soort gebak'

**Un fritkot**

**C'est mooi**

**Un boet**

**En stoemelings**, 'verborgen, illegaal'

**Une Brusseles**

Bron: Woorden uit de berenkuil



FRANKY VERDICK

Net als veel Marokkaanse migranten is het bordspel partchis uit Spanje komen overwaaien.

uit de doeken te doen. *Une chick* is een vriendin, *maquer* is samenzijn met iemand, *kaoud* betekent 'laat me met rust', *les draris* zijn je vrienden. Een van de moeilijkste woorden is '*inshallah*'. Letterlijk betekent het 'als God het wil', maar het wordt op tal van andere manieren gebruikt. In omgangstaal kan *inshallah* zowel 'ja', 'neen' als 'misschien' betekenen. 'Als ik Rachid hier vraag of we naar het voetbal gaan kijken, zal hij *inshallah* antwoorden en dan weet ik dat hij komt', legt Mehdi uit. 'Maar soms vraagt Rachid op bezoek te komen terwijl ik geen zin heb. Dan zeg ik '*inshallah*', en dan weet Rachid direct dat ik niet kom.'

Is dat niet extreem verwarrend?

(*verbaasd*) 'Nee, meneer.'

Maar hoe weten jullie dan wanneer *inshallah* ja, nee of misschien betekent?

'Het hangt af van de context.'

Dus jullie weten altijd wat het betekent ?

'Altijd, *y'a pas de problème*.'

## Racisme

Uiteraard is het niet al peis en vree rond de Berenkuil. In een multiculturele wijk als deze is racisme een dagelijkse kwaal die al decennialang doortert. In de jaren zeventig en tachtig was Schaarbeek de onbetwiste satrapie van de extreemrechtse burgemeester Roger Nols. Geïnspireerd door de Franse extremist Jean-Marie Le Pen voerde hij een antimigrantenbeleid en sloot hij het Nederlandstalig onderwijs. De oudere bewoners van de wijk spreken nog steeds met bevende stem over die tijd.

De tijd van het antimigrantenbeleid is al even vergaan, maar racisme blijft een probleem. Tien jaar geleden escaleerde de situatie. Op 7 mei 2002 vermoordde een 79-jarige

man zijn Marokkaanse burens met een pistool. Op een opvallend gedenkplaatje in de Vanderlindenstraat staat ook vandaag nog in het Frans, Nederlands en Arabisch te lezen:

Ter nagedachtenis van Ahmed Isnani (1955) en Habiba El Hajji (1954). Racisme heeft hen het leven ontnomen  
7 mei 2002

Maak dat ons vertrek niet zinloos was en dat de toekomst er één zal zijn van harmonie tussen alle burgers, vrij van moorddadige ideeën.

Ondanks de ernst van de feiten lijken maar weinige Schaarbeekenaars die traumatische gebeurtenis nog voor de geest te kunnen halen. Het is zoeken naar de gedenkplaat, de meeste bewoners van de wijk weten niet meer dat ze er hangt. De moord lijkt collectief te zijn vergeten. Racisme heeft de wijk zeker niet verlaten. Vooral de nieuwkomers krijgen het zwaar te verduren. 'Ik woon hier al vijftientwintig jaar', sakkert Khalid, terwijl hij een stevige trek aan zijn sigaret neemt. Hij is *Maroxellois*, een jaar of veertig oud en noemt zichzelf '*le chef de Schaarbeek*'. Hij heeft het naar eigen zeggen helemaal gehad met die nieuwkomers. 'Sinds de euro is het hier naar de kloten. Die Polen, Bulgaren en Albanen verzieken de buurt. De Polen werken voor een hongerloon. Ze vernietigen de markt. Ze vandaliseren de wijk. *J'suis pas raciste monsieur, mais franchement, j'suis raciste*.'

Dergelijke uitlatingen zijn niet uitzonderlijk voor multiculturele wijken. 'Het is een bekend verschijnsel dat de nieuwkomers het vaak moeilijk krijgen', zegt VUB-socioloog Ignace Glorieux. 'Zeker in wijken zoals Schaarbeek, waar veel inwoners het economisch moeilijk hebben, is dat een logische reflex: door de nieuwkomers te marginaliseren krijg je zelf de indruk sociale promotie te maken.' We verwijten de minderheden in België vaak dat ze enkel met de eigen gemeenschap omgaan, vindt Piolat. 'Maar eerlijk gezegd zijn ze daarin niet anders dan de Belgen. Eigenlijk zijn ze dus goed geïntegreerd.'

Er zijn tegenwoordig plannen om de Berenkuil te overkappen. Een nieuwe passerelle moet de twee halve ovalen met elkaar verbinden. Een goede zaak, vindt Despy. 'De nieuwe voetgangersbrug gaat echt voor extra levenskwaliteit zorgen in de buurt. Het plein zal groter worden, aangenamer om te vertoeven. Er zal meer plaats om te spelen zijn.' Het nieuwe ontwerp is goedgekeurd, de eerste spade gaat begin 2013 in de Schaarbeekse grond. 'We hebben twee jaar om de werken te volbrengen', aldus Despy.

Dus het is zeker dat het er komt? 'Normaal gezien wel. Het gewest heeft geld vrijgemaakt, de plannen liggen klaar.'

Dus eind 2014 wordt de Berenkuil gesloten?

(*glimlachend*) 'Dat is de bedoeling.'

...maar helemaal zeker is het nog niet?

(*twijfelend*) 'Dat is het nooit.'

*Inshallah*?

'*Inshallah*.' ☑

*Mots de la cage aux ours/Woorden uit de berenkuil*, An Mertens, Peter Westenberg en Clementine Delahaut, Constant, 320 blz., 11 euro.  
www.deschaarbeeksetaal.be